

Путицький А. І.
*аспірант кафедри фінансових технологій і підприємництва
Навчально-наукового інституту бізнесу,
економіки та менеджменту
Сумського державного університету*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-254-1-18>

ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ: ЇХ ВИДИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Аналіз теоретичних підходів до виокремлення окремих видів економічної нерівності дозволяє сформулювати загальний висновок, що науковці розрізняють нерівність: 1) доходів; 2) багатства (нерівність, що враховує не тільки поточні доходи, але і відображає різницю у вже накопичених статках); 3) споживання (видатків). Класифікацію підходів до видів економічної нерівності можна представити у вигляді табл. 1.

Досить часто в деяких джерелах використовують аналогічні терміни:

- «диференціація за доходами» (від лат. *differentia* – різниця) – різниця в рівні грошових доходів різних верств і груп населення [1; 2];
- «майнова нерівність» – нерівномірний розподіл обмежених ресурсів (грошей, майна) [3; 4] тощо.

Деколи як синонім економічної нерівності використовують споріднений термін «соціально-економічна нерівність», тобто «... відмінності між людьми і між соціальними групами в забезпеченості матеріальними благами і можливості задоволення своїх потреб, в основі чого лежить диференціація доходів населення» [5]. Такий підхід є хибним, оскільки економічна нерівність, за П. Сорокіним [6], є однією зі складових нерівності соціальної.

В багатьох дослідженнях «стратифікація», «нерівність», «розшарування», «диференціація» вживаються у поєднанні з прикметниками «економічна», «соціально-економічна» тоді, коли необхідно підкреслити економічний характер цього явища. Отже, терміни «економічна нерівність», «соціально-економічна диференціація» тощо дослідники використовують при дослідженні поділу населення на групи (страти) за їх економічними можливостями.

У цьому контексті варто зосередити увагу на розумінні поняття стратифікація (англ. *stratification*), що означає розміщення чого-небудь

шарами, розшарування чогось залежно від неоднаковості якісних та кількісних ознак.

Таблиця 1

Класифікація підходів до видів економічної нерівності

№	Класифікаційна ознака	Внутрішні класифікаційні підознаки
1.	За можливістю доступу до суспільних благ і матеріальних цінностей (ресурсів)	<p>За доступом до певного переліку соціальних благ і послуг, який є актуальним для умов даної країни:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за доступом до освіти; - за доступом до медичної допомоги; - за доступом до якісного житла; - за доступом до якісного харчування. <p>За доступом до місцево локалізованих соціальних благ у розрізі типу поселень (місто–село), регіонів або країн:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за типом місцевості проживання; - за регіонами, країнами. <p>За доступом до матеріальних цінностей (ресурсів), таких як грошові ресурси (більш високий рівень заробітних плат за певним переліком професій і кваліфікаційних рівнів, до кредитних ресурсів, певних видів природних ресурсів, питної води, продовольства тощо):</p> <ul style="list-style-type: none"> - за доступом до робочих місць певних категорій; - за доступом до кредитних ресурсів та інших фінансових інструментів; - за доступом до природних ресурсів, питної води.
2.	За рівнем споживання суспільних благ і матеріальних цінностей	<p>За рівнем споживання суспільних благ і матеріальних цінностей (ресурсів):</p> <ul style="list-style-type: none"> - нерівність у рівні освіти; - нерівність за станом здоров'я; - нерівність за якістю житла; - нерівність у якості харчування. <p>За майновою нерівністю:</p> <ul style="list-style-type: none"> - нерівність за доходами; - нерівність за багатством; - нерівність за споживанням.
3.	За дихотомією «об'єктивність» – «суб'єктивність»	<p>Нерівність за об'єктивними критеріями</p> <p>Нерівність за самооцінкою</p>

Джерело: сформовано автором на основі опрацювання [1; 3; 10]

Термін «економічна стратифікація» в чинному вітчизняному законодавстві відсутній так само як і поняття майнове розшарування, майнова нерівність, розшарування за доходами, диференціація за доходами, ранжування за доходами. Найчастіше дослідники наповнюють їх одним і тим самим змістом.

Найбільш простим визначенням економічної стратифікації є таке: «економічна стратифікація – виокремлення соціальних верств суспільства за економічним критерієм, насамперед доходом» [7].

Дещо більш розгорнутим є таке визначення: «стратифікація економічна – англ. *stratification, economic*; нім. *Stratifikation, ekonomische* – поділ суспільства або спільності на страти на підставі такої ознаки, як дохід, який визначає відмінності в розподілі «життєвих можливостей» і «економічних переваг» [8].

Майже аналогічним є визначення «стратифікація економічна – поділ суспільства або спільності на підставі такої ознаки, яка визначає різницю в розподілі «життєвих можливостей» і «економічних переваг» [9]. Ці визначення дають більш розгорнуте уявлення про економічну стратифікацію, оскільки використовують ширші характеристики – життєві можливості та економічні переваги.

Економічна стратифікація є динамічним процесом перерозподілу суспільства, завдяки якому відбувається постійна міграція громадян між стратами. Іншою якістю економічної стратифікації є двобічність. Тобто вищевказана міграція між стратами відбувається в обох напрямках, хоча, як правило, знову ж таки з різною інтенсивністю.

Особливістю стратифікації є її вертикальний характер. Будь-який поділ суспільства на страти може бути ранжований не тільки вертикально, а й горизонтально. В економічному контексті представники горизонтальних страт можуть об'єднуватися за джерелами доходів, входячи при цьому до однієї вертикальної страти [10].

Отже, під економічною стратифікацією будемо розуміти процес вертикального перерозподілу суспільства за економічними критеріями (умовно кажучи, з «багатшої» страти до «біднішої» та навпаки).

Такими економічними критеріями можуть бути: дохід, життєві можливості, економічні переваги, матеріальне становище, доступ до економічних ресурсів, багатство, відношення до власності (засоби виробництва), місце в організації праці.

Проте вищезгадані критерії не є всебічними та узагальненими і пов'язані або з матеріальним еквівалентом (дохід, матеріальне становище, багатство), або з певними можливостями (життєві

можливості, відношення до засобів виробництва, місце в організації праці).

Водночас, кожна людина має потребу у споживанні матеріальних чи нематеріальних життєвих благ. Реальне споживання людини визначається доходом, обмежене фізіологічними, моральними та суспільними рамками, і є суттєво меншим від потенційного. Проте власність не завжди дає можливість для споживання. Але при цьому саме реальний дохід забезпечує споживання.

Таким чином, визначення економічної стратифікації слід формулювати у вузькому та широкому сенсах [11]. Економічна стратифікація у вузькому сенсі – це процес ранжування суспільства за доходами. В широкому сенсі – це процес ранжування суспільства за обсягами потенційного споживання.

Розуміння сутності стратифікації дозволяє виокремити глобальні, національні та локальні чинники, які впливають на зміну нерівності в доходах населення.

Глобальними чинниками зміни розподілу доходів є: технологічна еволюція, глобалізація торгівлі, фінансова глобалізація, індустріалізація та урбанізація [12, с. 15–18].

Чинниками розширення та звуження розриву в доходах населення всередині країни, що забезпечуються, як за рахунок політики держави так і через розвиток приватного підприємництва, є: фінансове поглиблення, інститути ринку праці, перерозподільча політика уряду [13, с. 43–44].

Причинами нерівності доходів населення за внутрішніми характеристиками домогосподарств є: людський капітал, статусні відмінності, зайнятість в різних галузях економіки, різниця в початкових активах громадян, схильність до заощадження [14, с. 114–116].

Література:

1. Электронный словарь бизнеса. URL: <http://www.vedomosti.ru/glossary/Dyfferentsyatsiya%20dokhodov>.
2. Словопедія. URL: <http://slovopectia.org.ua/38/53396/378921.html>.
3. Лібанова Е. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості. URL: <http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/27%2003%202013.ppt>.
4. Лібанова Е. М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу. Київ. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2012.
5. Vasilenko V. N. Arkhytektura rehyonal'noho ekonomycheskoho prostranstva: [Architecture of the Regional Economic Space] Monograph / NAS of Ukraine. Institute of Economic and Legal Studies. Donetsk: OOO South-East, LTD., 2006. 311 p.
6. Sorokin P. A. Chelovek. Civilizaciya. Obshestvo / Obsh. red., sost. i predisl. A. Yu. Sogomonov; Per. s angl. M.: Politizdat, 2016. 543 p.

7. Англо-російський словник по соціології. URL: http://sociology_en_ru.academic.ru/4487/economic_stratification.
8. Енциклопедія соціології. URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/socio/4018/STRATYFYKATsYa>.
9. Соціологія: енциклопедія. URL: http://sociology_encyclopedia.academic.ru/1083/STRATYFYKATsYa_ЭКОНОМУЧЕСКАІа.
10. Богомоллова Т. Ю., Топилина В. С. Экономическая стратификация: объективное и субъективное изменения. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/663/883/1216/003.BOGOMOLOVA.pdf>.
11. Шаповал Я. К. Сутність та особливості процесів економічної стратифікації на сучасному етапі розвитку України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2013. № 4 (69). С. 111–118.
12. Causes and Consequences of Income Inequality; A Global Perspective / [E Dabla-Norris, K. Kochhar, N. Suphaphiphat та in.]. Washington, DC: International Monetary Fund, 2015. 39 p. (IMF Staff Discussion Notes 15/13).
13. Francisco H. G. A Review of the Evidence. *Global Poverty and Inequality*. Washington DC: Development Research Group, 2008. (World Bank). P. 42–49.
14. Малкіна М. Ю. Інституціональні основи нерівності доходів у сучасній економіці. *Журнал інституціональних досліджень*. 2016. № 1; т. 8. С. 110–116.